

18.12.2023

Tysklands angst for ustabilitet kan blive farlig for Europa

Tysklands regler for gæld skaber store budgetproblemer. Men problemet stikker langt dybere og handler om en dybere angst i det tyske samfund – og det kan blive farligt for Europa.

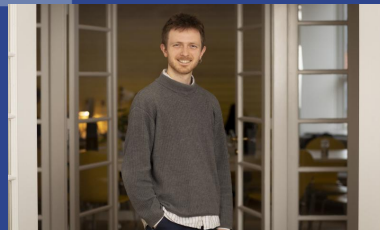
Skrevet af

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Kontakt

Mads Jedzini

📞 +45 71 74 45 42

✉️ mads@thinkeuropa.dk

Lige for tiden er Tyskland årsag til hovedrysten blandt politiske iagttagere verden over. De tyske regler for gæld – den såkaldte *Schuldenbremse*, gældsbremsen – har resulteret i, at tyskerne mangler milliarder af euro i budgettet. Det er resultatet af en spektakulær dom, hvor den tyske forfatningsdomstol erklærede den tyske regerings budget for forfatningsstridigt, fordi det var i strid med gældsbremsen.

Men gældsbremsen er ikke det egentlige problem. Den er blot et symptom på et langt dybere problem: nemlig en grundlæggende angst for ustabilitet, som er forankret i den politiske kultur, ja, i den tyske mentalitet. Og det paradoksale er: Denne angst for ustabilitet fører i mange tilfælde til mere ustabilitet. Hvis tyskerne ikke lærer at omgås dette, kan det få alvorligt konsekvenser – ikke bare for Tyskland, men også for EU.

Sagen om gældsbremsen illustrerer dette ganske godt. Gældsbremsen, som skal sikre, at den tyske statsgæld holdes nede, og at underskuddet på de offentlige budgetter nedbringes, er grundlæggende født som en dobbelthovedet angst: En angst for inflation, der grunder i Weimarrepublikkens hyperinflation i 1923, som martrer den tyske historiske bevidsthed. Og en angst for gæld, der blandt andet hænger sammen med nationalsocialisternes ”superkeynesianisme” med eksorbitant underskudsfinansiering. Så selvom gældsbremsen i sin nuværende form først blev vedtaget i 2009 af det konservative CDU, socialdemokraterne fra SPD og det liberale FDP gennem en forfatningsændring, så har angsten for gæld dybe historiske rødder.

Men denne angst for gæld betyder altså nu, at tyskerne mangler penge til snart sagt alt – fra grøn omstilling og energisubsidier til det militære *Zeitenwende*, som kansler Scholz kundgjorde sidste år. Regeringen har været nødt til at udråbe en [nødstilstand på bagkant](#), så man kan vedtage et budget for 2023, der ikke er i strid med forfatningen. Det betyder, at man igen pauserer gældsbremsen – for fjerde år i træk. Og også dette fiksfakseri er der nu blevet sået tvivl om af forvaltningsdomstolen. I skrivende stund har regeringen netop præsenteret et budget for 2024, hvor der er foretaget hårde besparelser på bl.a. klima – og hvor Scholz åbent har udtalt, at det kan blive nødvendigt at erklære nødstilstand igen. Alligevel – og det er det slående – er 61 pct. af tyskerne imod at afskaffe gældsbremsen. Pengene skal i stedet findes gennem besparelser, mener de. Angsten for gæld gør altså, tyskerne har pålagt sig selv en finanspolitisk spændetrøje, som tvinger regeringen til at træffe kortsigtede, halvbagte beslutninger.

Angst for ustabilitet skaber ustabilitet

Det er imidlertid ikke kun den tyske budgetføring, men også forbundsrepublikkens institutionelle struktur, der i en vis udstrækning er formet af angst. Tyskland har både en spærregrænse på 5% og et forfatningsmæssigt krav om positiv parlamentarisme, hvilket er født af en angst for politisk ustabilitet: Man vil undgå at få et fragmenteret og lammet parlament som under Weimarrepublikken.

Samtidig er den tyske politiske kultur præget af en dybt rodfæstet modvilje mod enhver form for samarbejde med partier på højrefløj. Man er ganske enkelt bange for, at hvis man lader højrenationale partier komme til fadet, kan 1933 komme til at gentage sig.

Også her skaber angsten for ustabilitet mere ustabilitet. For det første betyder det, at tyske regeringer er nødt til at være flertalsregeringer. Og i takt med at partilandskabet i Tyskland bliver mere komplekst, bliver tyske regeringer nødt til at integrere partier, som tænker fundamentalt forskelligt. Det er den nuværende regering, der ikke kan enes om noget som helst, et godt eksempel på.

For det andet opstår der et repræsentationshul. Valget af partier snævres ind for mange tyske stemmeberettigede, og at mange aldrig når i nærheden af parlamentarisk repræsentation. Det skaber plads til populistpartier: Målinger har i flere måneder gjort det højrepopulistiske AfD til det næststørste parti på forbundsplan med omkring 20 pct., mens det i flere østtyske delstater står til at få hver tredje stemme. Og fra venstre har den venstrekonservative Sahra Wagenknecht gjort sit indtog med et nyt parti, som i nogle målinger står til at blive tredjestørst efter det konservative CDU og AfD. Disse to nye populistpartier vil formentlig gøre det endnu mere indviklet at skulle danne ny regering ved forbundsvalget i 2025 - og i særdeleshed i de østtyske delstater, hvor der er valg i september 2024.

Både AfD og Wagenknecht har udnyttet ideologiske tomrum i det politiske system til at vokse sig store. AfD har fundet plads til højre for CDU, som den daværende kansler Angela Merkel skabte, fordi hun rykkede det konservative parti mod midten. Og Wagenknecht har profileret sig på at være fordelingspolitisk venstreorienteret og værdipolitisk konservativ, hvilket ser ud til at mobilisere mange ikke-vælgere, [som udgør en stor gruppe](#) af hendes potentielle vælgere. Begge partier har tilmed indset, at angst kan være et stærkt følelsespolitisk redskab. Både AfD og Wagenknecht turnerer med angstfyldte budskaber - Tysklands industri ligger for døden, Tyskland bliver oversvømmet af migranter, Tyskland bliver inddraget i en krig med Rusland.

Det interessante ved den politiske reaktion på fremvæksten af disse partier er, at den også er præget af angst. Der har været ganske lidt debat om, hvordan man kan håndtere populismen på et sagpolitisk niveau – det vakte voldsom furor, da CDU-formand Friedrich Merz i sommers udtalte, at man på kommunalt niveau kunne blive nødt til at samarbejde med AfD om visse ting. Tværtimod har debatten drejet sig om, hvorvidt AfD burde forbydes. Nyhedsmagasinet *Der Spiegel* bragte for nylig [en forside](#) med netop det budskab. Blandt de etablerede partier synes der for nuværende ikke at være appetit på et partiforbud, og det virker ikke sandsynligt. Men debatten er symptomatisk for, hvordan tyskerne omgås med ting, de er bange for: med regler, forbud, indskrænkninger. Sat på spidsen betyder denne angst for et samarbejde med højre, at hver femte tysker – hvis man skal følge nuværende meningsmålinger – ikke har nogen mulighed for at lade sig repræsentere i politiske aftaler. Uagtet hvad man synes om AfD: Det er et demokratisk problem.

Tysk angst smitter af på EU

Den tyske angst kan også blive problematisk for EU som helhed – både økonomisk, politisk og institutionelt. For det første er genforhandles i disse dage EU's nye finanspolitiske spilleregler. Vækst- og Stabilitetspagten er i udpræget grad formet efter tyske principper, og Tyskland har været stålsat på kravet om budgetmæssig strengthed – selvom positionen dog er blødt lidt op. Dermed kan den tyske angst risikere at fastholde EU i den samme finanspolitiske spændetrøje, som nu i Tyskland har vist sig at have hårde konsekvenser.

For det andet kan det have betydning for EU's budget. Den tyske vicekansler og økonomiminister Robert Habeck (De Grønne) har bekymret udtalt, at man ikke uden videre kan "kradse så mange milliarder sammen" – og det kan også få konsekvenser for EU, hvor Habeck har sået tvivl om, hvorvidt Tyskland kan [støtte en forøgelse](#) af EU's budget.

Endelig kan angsten påvirke Europa-Parlamentet. Store koalitioner efter den tyske "GroKo"-model er helt gængs praksis i Europa-Parlamentet, og fløjpartier er så godt som udelukket fra samarbejdet. Men når der i 2024 skal vælges et nyt Europa-Parlament, kan det blive svært at opretholde, for mange målinger tyder på, at parlamentet kommer til at blive noget mere broget. Det kan i stigende grad blive svært at danne koalitioner, og parlamentet kan komme til at flytte sig på afgørende spørgsmål som klima, miljø og migration.

Tyskland må frigøre sig fra angsten

På den måde har sagen om gældsbremsen kastet lys over det mere grundlæggende problem: En indgroet tysk angst, som både økonomisk og politisk har svære konsekvenser – for Tyskland og for EU.

Men angsten kan også vendes til noget produktivt. Den tyske historiker Frank Biess, der i et digert værk har beskrevet netop angstens betydning for den tyske samfundsudvikling efter 1945, har peget på, at angst ikke kun er destruktiv, men derimod også har haft en stærk udviklende kraft for såvel samfundsmæssige som politiske udviklinger i Tyskland frem til Murens fald – Adenauers *Westbindung*, som forankrede Tyskland i Vesteuropa, blev fx i udpræget grad født af en angst for Sovjetunionen, mener Biess.

Angsten virker også produktivt i dag. Det har vi senest set med kansler Scholz' såkaldte *Zeitenwende*, der var et svar på både angsten for Putins aggressionspolitik og angsten for en ny Donald Trump i Det Hvide Hus. På et mere abstrakt plan kan *Zeitenwende* ses som et svar på den mere diffuse angst for, at Vesten taber terræn i den globale orden.

Der findes gode eksempler, som Tyskland kan orientere sig imod. I Skandinavien har mindretalsregeringer været en meget funktionsdygtig måde at løse udfordringen med fragmenterede parlamenter. Og både USA og Japan har formået at holde en stærk økonomi kørende på trods af høje gælds niveauer.

Og lige netop tyskerne behøver ikke være bange for gæld. For som den tyske økonom Marcel Fratzscher [påpeger](#), så er tysk statsgæld ikke problemet, men derimod underinvesteringer, som Tyskland har været notorisk kendt for i 20 år, og som mange iagttagere ser som en af årsagerne til fremvæksten af populistpartier.

Tyskland slipper ikke af med angsten. Så det handler tværtimod om, hvordan man imødegår den. Her må tyskerne gøre to ting: For det første erkende at politisk manøvredygtighed – og ikke en forfatningspolitisk spændetrøje – er det bedste middel til at håndtere angsten. Derfor burde man afskaffe gældsbremsen. For det andet skal man indse – ligesom AfD og Wagenknecht har – at angst kan være en stærk produktiv kraft, hvis den kultiveres. Derfor må man aktivt understrege, at valget om *ikke* at optage gæld er langt, langt farligere end gælden i sig selv, fordi der kommer til at mangle livsnødvendige investeringer i klima, miljø og infrastruktur.

Det vil være godt for Tyskland - og for Europa.